జనాభా (Population)

2011 జనాభా లెక్కలు :

- 1865–72ల మధ్య ఇండియాలో మొదటి జనాభా లెక్కలు నిర్వహించారు. అయితే వీటిని ఏకకాలంలో నిర్వచించలేదు.
- ఏకకాలంలో జనాభా లెక్కలు 1881 నుండి నిర్వహిస్తున్నారు (First synchrous census 1881).
- స్వాతంత్ర్యం తర్వాత Census Act 1948 ని పార్లమెంట్ ఆమోదించినది. దీనిలో Census కమీషనర్ పోస్టును రూపొందించెను.
- Office of the registrar General and census Commissioner అనేది హోంమంత్రిత్వశాఖ క్రిందకు వస్తుంది.
- స్వాతంత్ర్య భారత దేశ మొదటి జనాభా లెక్కలు 1951లో నిర్వహించబడెను. అందుచే 1872 నుండి చూస్తే 2011 జనాభా లెక్కలు 15వది కాగా, స్వాతంత్ర్యం తర్వాత 7వది.
- 2011 జనాభా లెక్కలు రెండు దశలుగా జరిగెను. 2010 APRలో Housing Census ప్రారంభించగా, 2011 ఫిబ్రవరి 9 నుండి 28 మధ్య (Population Enumeration) జనాభా లెక్కల సేకరణ జరిగెను. దీనికి Reference Period – సమయం 00:00 మార్చి 1, 2011
- ప్రపంచంలో అధిక జనాభా కలిగిన మొదటి పది దేశాల జనాభా కోట్లలో ఈ విధంగా ఉంది:

1. China	– 134.01	6. Pak	– 18.48
2. India	– 121.02	7. Bangladesh	– 16.44
3. America	– 30.87	8. Nizeria	– 15.83
4. Indonesia	– 23.76	9. Russia	– 14.04
5. Brezil	– 19.07	10. Japan	– 12.81

- జనాభాలో మొదటి 10 దేశాలలో అధిక జనసాంద్రత కలిగినది బంగ్లాదేశ్.
- మొదటి 10 దేశాలలో అధిక జనాభా వృద్ధిరేటు నైజీరియాలో (26.8%) కలదు. అల్పజనాభా వృద్ధిరేటు రష్యా (–4.29)లో గలదు.

- 2001–2011 మధ్య భారతదేశంలో అదనంగా పెరిగిన జనాభా 18, 14 కోట్లు.
- ప్రపంచంలో ప్రతి ఆరుగురిలో ఒకరు భారతీయుడే

అధిక జనాభా గల రాష్ట్రాలు	తక్కువ జనాభా గల రాష్ట్రాలు
1.ఉత్తరప్రదేశ్ 19.98కోట్లు (16.49	1. సిక్కిం 6.11 లక్షలు
2.మహారాష్ట్ర 11.24కోట్లు (9.29%)	2. మిజోరాం 10.97 లక్షలు
3. బీహార్ 10.41 కోట్లు (8. 58%)	3. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ 13.33 లక్షలు
4. పశ్చిమబెంగాల్ 9.13 కోట్లు (7.55%)	

- ఉత్తరప్రదేశ్, మహారాష్ట్రల జనాభా, జనాభాలో 3వ పెద్ద దేశమైన అమెరికా జనాభా కంటే ఎక్కువ.

అధిక జనాభా గల కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు	**అల్ప జనాభా గల కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు**
1. ఢిల్లీ 1.68 కోట్లు	1. లక్ష్యదీవులు 64,473
2. పాండిచ్చేరి 12.47 లక్షలు	2. డామన్ డయ్యూ 2.43 లక్షలు
3. చండీగఢ్ 10.55 లక్షలు	

- అధిక జనాభా గల జిల్లా థానే (మహారాష్ట్ర) (1.10 కోట్లు)

  అల్ప జనాభాగల జిల్లా: ది బాంగ్ వ్యాలీ (అరుణాచల్ ప్రదేశ్) (7,900)

SC , ST జనాభా :

♣ **ఎస్.సి. జనాభా : 20.14 కోట్లు (16.6%)**

అధిక ఎస్.సి. జనాభా గల రాష్ట్రాలు		**అల్ప ఎస్.సి. జనాభా గల రాష్ట్రాలు**	
. 1. ఉత్తరప్రదేశ్	4.14 కోట్లు,	1. మిజోరాం	1218
2. పశ్చిమ బెంగాల్	2.14 కోట్లు	2. మేఘాలయా	17,3553
3. బీహాం	1.65 కోట్లు	3. గోవా	25,449

- **అధిక ఎస్.సి. జనాభా గల కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు**
  1. చండీఘర్ 1.99 లక్షలు
  2. పాండిచ్చేరి 1.96 లక్షలు
- అల్ప ఎస్.సి.జనాభా గల కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు
  1. డామన్ దయ్యూ 6124
  2. దాద్రానగర్ హవేలి 6186
- **ఎస్.సి. జనాభా శాతం అధికంగా గల రాష్ట్రాలు**
  1. పంజాబ్ 31.9
  2. హిమాచల్ ప్రదేశ్ 25.2
  3. పశ్చిమబెంగాల్ 23.5
- **ఎస్.సి. జనాభా శాతం అల్పంగా గల రాష్ట్రాలు**
  1. మిజోరం 0.1
  2. మేఘాలయా 0.6
- **ఎస్.టి. జనాభా లేని రాష్ట్రాలు**
  1. పంజాబ్
  2. హర్యానా
- **ఎస్.టి. జనాభా లేని కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు**
  1. చండీగర్
  2. ఢిల్లీ
- ఎస్.టి. పట్టణ జనాభా : 10.43 కోట్లు (మొత్తం జనాభాలో 8.6%)
- **ఎస్.టి జనాభా అధికంగా గల రాష్ట్రాలు**
  1. మధ్యప్రదేశ్
  2. మహారాష్ట్ర
  3. ఒరిస్సా
- **అల్పంగా గల రాష్ట్రాలు**
  1. గోవా
  2. సిక్కిం

SATYA IAS ACADEMY

♣ **ఎస్.టి. జనాభా శాతం :**

ఎస్.టి, జనాభా శాతం అధికంగా గల రాష్ట్రాలు

1. మిజోరాం 94.4%
2. నాగాలాండ్ 86.5%
3. మేఘాలయా 86.1%

ఎస్.టి. జనాభా శాతం అల్పంగా గల రాష్ట్రాలు

1. ఉత్తరప్రదేశ్ 0.6%
2. తమిళనాడు 1.1%
3. బీహార్ 1.3%

అక్షరాస్యత :

♦ 1981 నుండి 7సం||లు పైన వున్నవారినే అక్షరాస్యులుగా పరిగణిస్తున్నారు.

$$\text{అక్షరాస్యత రేటు (Effective Literacy Rate)} = \frac{\text{7సం॥ల పైన వున్న జనాభాలో అక్షరాస్యుల సంఖ్య}}{\text{7సం॥ల పైన వున్న జనాభా}} \times 100$$

$$\text{Crude Literacy Rate} = \frac{\text{అక్షరాస్యుల సంఖ్య}}{\text{మొత్తం జనాభా}} \times 100$$

సంవత్సరం	స్త్రీ	పురుషులు	దేశం
1901	0.69	9.8	5.5
1951	8.9	27.2	18.3
1991	39.3	64.1	52.2
2001	53.67	75.2	64.83
2011(F)	64.63	80.88	72.98

➢ అధిక అక్షరాస్యత గల రాష్ట్రాలు

1. కేరళ 94%
2. మిజోరాం 91.3%
3. గోవా 88.7%

- అల్ప అక్షరాస్యత గల రాష్ట్రాలు
  1. బీహార్ 61.8% (35వ స్థానం)
  2. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ 65.4%(34వ స్థానం)
  3. రాజస్థాన్ 66.1%(33వ స్థానం)
- అధిక అక్షరాస్యత గల కేం. ప్రాంతం
  1. లక్షదీవులు 91.8%
  2. డామన్ దయ్యూ 87.1%
- తక్కువ అక్షరాస్యత గల కేం. ప్రాంతం
  1. దాద్రానగర్ హావేలి 76.2%
  2. పాండిచ్చేరి 85.8%
- గ్రామీణ అక్షరాస్యత అధికంగా గల రాష్ట్రం
  1. కేరళ 93.0%
  2. గోవా 86.6%
- గ్రామీణ అక్షరాస్యత తక్కువగా గల రాష్ట్రం
  1. బీహార్ 59.8%
  2. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ 59.9%
- పట్టణ అక్షరాస్యత అధికంగా గల రాష్ట్రం
  1. మిజోరాం 97.6%
  2. కేర 95.1%
- పట్టణ అక్షరాస్యత తక్కువగా గల రాష్ట్రం
  1. యు.పి 75.1%
  2. బీహార్ 76.9%
- అధిక గ్రామీణ అక్షరాస్యత గల కేం. ప్రాంతం
  1. లక్షదీవులు
- అల్ప గ్రామీణ అక్షరాస్యత గల కేం. ప్రాంతం
  1. దాద్రానగర్ హవేలి

SATYA IAS ACADEMY

- అధిక పట్టణ అక్షరాస్యతగల కేం.ప్రాంతం
  1. లక్షదీవులు
- అల్ప పట్టణ అక్షరాస్యత గల కేం.ప్రాంతం
  1. చండీగర్
- పురుషుల్లో అక్షరాస్యత గల కేం. ప్రాంతం
  1. కేరళ 96.1
- అక్షరాస్యత తక్కువగా గల రాష్ట్రం
  1. బీహార్ 71.2
- స్త్రీలల్లో అక్షరాస్యత అధికంగా గల రాష్ట్రం
  1. కేరళ 92.1
- అక్షరాస్యత తక్కువగా గల రాష్ట్రం
  1. బీహార్ 51.5
- అధిక అక్షరాస్యులు గల రాష్ట్రాలు
  1. ఉత్తరప్రదేశ్
  2. మహారాష్ట్ర
- అల్ప అక్షరాస్యులు గల రాష్ట్రాలు
  1. సిక్కిం
  2. అరుణాచల్ ప్రదేశ్
- అధిక అక్షరాస్యులు గల కేంద్రపాలిత ప్రాంతం
  1. ఢిల్లీ
  2. ఛండీఘర్
- అల్ప అక్షరాస్యులు గల కేంద్రపాలిత ప్రాంతం
  1. లక్షదీవులు
  2. డామన్ డయ్యు
- అధిక గ్రామీణ అక్షరాస్యులుగల రాష్ట్రం
  1. ఉత్తరప్రదేశ్
  2. బీహార్

- అల్ప గ్రామీణ అక్షరాస్యులుగల రాష్ట్రం
  1. సిక్కిం
  2. మిజోరం
- అధిక పట్టణ అక్షరాస్యులు గల రాష్ట్రం
  1. మహారాష్ట్ర
  2. ఉత్తరప్రదేశ్
- అల్ప పట్టణ అక్షరాస్యులు గల రాష్ట్రం
  1. సిక్కిం
  2. అరుణాచల్ ప్రదేశ్

స్త్రీ, పురుష నిష్పత్తి: (Sex Ratio)

- ప్రతి 1000 మంది పురుషులకు గల స్త్రీల సంఖ్యను తెలిపేది "Sex Ratio". స్త్రీ పురుషుల సమానత్వానికి ఇది సామాజిక సూచిక.

$$\text{SexRatio} = \frac{\text{No.of.females}}{\text{No.of.males}} \times 1000$$

- Female Male Ratio

1901 → 972

1951 → 946

1991 → 927

2001 → 988

2011(F) → 943

- అధిక–Sex Ratio గల రాష్ట్రాలు
  1. కేరళ 1084
  2. తమిళనాడు 996

SATYA IAS ACADEMY

- తక్కువ Sex Ratio గల రాష్ట్రాలు 1084
  1. హర్యానా 879
  2. జమ్మూకాశ్మీర్ 889
  3. సిక్కిం 890
- అధిక Sex Ratio గల కేం.ప్రాంతాలు
  1. పాండిచ్చేరి 1037
  2. లక్ష్యదీవులు 947
- తక్కువ Sex Ratio గల కేం.ప్రాంతాలు
  1. డామన్ దయ్యూ 618
  2. దాద్రానగర్ హవేలీ 774
- అధిక స్త్రీ, పురుష నిష్పత్తి గల జిల్లా
  1. పాండిచ్చేరిలో మహె 1176
  2. ఉత్తరాఖండ్ లోని ఆల్మోరా 1142
- అల్పంగా గల జిల్లా
  1. డామన్ దయ్యూలోని డామన్ 533

SATYA IAS ACADEMY

Child Sex Ratio:

- అధిక Child Sex Ratio గల రాష్ట్రాలు
  1. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ 972
  2. మేఘాలయా 970
  3. మిజోరాం 970
- తక్కువ Child Sex Ratio గల రాష్ట్రాలు
  1. హర్యానా 834
  2. పంజాబ్ 846
  3. జమ్మూకాశ్మీర్ 862
- అధిక-child-Sex Ratioగల కేం. ప్రాంతాలు
  1. అండమాన్ నికోబార్ దీవులు 968
  2. పాండిచ్చేరి 967

- తక్కువ Child Sex Ratio గల కేం. ప్రాంతాలు

  1. ఢిల్లీ 871
  2. చండీగర్ 880

Age Composition (వయసువారీ విభజన)

- మొత్తం జనాభాలో శ్రామిక జనాభా అనుపాతాన్ని తెలియజేసేది "Age Composition
- జనాభాలో 15 సంవత్సరాల లోపునున్న పిల్లలు; 60 సంవత్సరాల పైనున్న వృద్ధులు; ఉత్పాదక కార్యకలాపాల్లో పాల్గొనలేరు.

సం.	**0–14 సం.**	**15–59 సం.**	**60 సం. పైన**
1911	38.8	60.2	1
1971	41.4	53.4	5.2
2001	35.4	58.2	6.3
2011	30.76	60.29	8.94

- 2011లో ఉత్పాదక జనాభా శాతం 60.3%

  15–59 729.9 60.3

- Adolesencet, Young & Adults

వర్గము	శాతం
Adolesencet (10–19)	20.9
Young (15–24)	19.2
Adult (18yrs, & above)	62.9

- జననరేటు మరియు మరణ రేటు, శిశు మరణ రేటు:

  CBR (Crude Birth Rate) జనన రేటు:

  ప్రతి 1000 మంది జనాభాకుగల జననాల సంఖ్యను చెప్పేది జనన రేటు.

  $$CBR = \frac{\text{సంవత్సరంలో సజీవ జననాల సంఖ్య}}{\text{సంవత్సరం మధ్య జనాభా}} \times 100$$

- CDR (Crude Death Rate) మరణ రేటు:

  ప్రతి 1000 మంది జనాభాకు గల మరణాల సంఖ్యను తెలియజేసేది మరణరేటు.

  $$CDR = \frac{\text{మరణాల సంఖ్య}}{\text{సంవత్సరం మధ్య జనాభా}} \times 1000$$

	B.R	D.R
1921	48.1	47.2
1951	39.9	27.4
1981	36.0	14.8
2001	25.8	8.5
2011	21.8	7.1
2012	21.6	7.0
2013	21.4	7.0
2014	21.0	6.7

- IMR (Infant Mortality Rate):

ప్రతి 1000 సజీవ జననాలకు మొదటి పుట్టినరోజు కూడా చూడకుండా చనిపోయే శిశువుల సంఖ్య శిశుమరణాల రేటు

2014లో భారత శిశుమరణం రేటు 39

- MMR (Maternity Mortality Rate / ప్రసూతి మరణరేటు):

ప్రతి లక్ష సజీవ జననాలకు చనిపోయే తల్లుల సంఖ్యను చెప్పేది MMR. ఇప్పటకీ వైద్య సదుపాయాలు కొరత, అధిక పేదరికం ఉన్నప్పటికి MMR తగ్గుతూ వచ్చి 2010–12 నాటికి 178కి చేరింది.

2011–13 సంవత్సరానికి నీతిఅయోగ్ అంచనాలలో భారత MMR 167 కాగా, అస్సాం (300) అధికంగాను, కేరళ (61) అల్పంగాను MMR ను కలిగివుంది.

- TFR (Total Fertility Rate):

పురుత్పాదక వయస్సు గల స్త్రీకి సగటున జన్మించే పిల్లల సంఖ్యను చెప్పదిTFR.

2013లో TFR 2.3

ప్రధాన రాష్ట్రాలలో అధిక TFR గల రాష్ట్రం → బీహార్ (3.4),

అల్ప TFR గల రాష్ట్రం → పశ్చిమ బెంగాల్ (1.6)

- CMR (Child Mortality Rate):

  0–4 సం।।మధ్యలో చనిపోయే పిల్లల సంఖ్యను తెలియజేసేది CMR.

జనాభా వృద్ధిరేటు

సం॥	దశాబ్ద వృద్ధిరేటు	వార్షిక వృద్ధిరేటు
1911	5.75	0.56
1921	–0.31	–0.03
1951	13.31	1.26
1971	24.8	2.25
2001	21.54	1.97
2011	17.72	1.64

- భారత్ లో 1921లో (–Ve Growth Rate) రుణాత్మక వృద్ధిరేటు నమోదు.
- అత్యధిక జనాభావృద్ధిరేటు 1971లో నమోదయ్యింది.(24.8%)
- అధిక జనాభా వృద్ధిరేటు గల రాష్ట్రాలు
  1. మేఘాలయ 27.9
  2. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ 26.03
  3. బీహార్ 25.4
- అల్పజనాభా వృద్ధిరేటు గల రాష్ట్రాలు
  1. నాగాలాండ్ (–0.6)
  2. కేరళ 4.9
  3. గోవా 8.2
- అత్యధిక జనాభా వృద్ధిగల కేం.ప్రాంతాలు
  1. దాద్రానగర్ హవేలి 55.9
  2. డామన్ డయ్యూ 53.8

SATYA IAS ACADEMY

- అల్ప జనాభా వృద్ధిగల కేం.ప్రాంతాలు

1. లక్ష్యదీవులు 6.3
2. అండమాన్ నికోబార్ దీవులు 6.9

జనసాంద్రత

- ఒక చ.కి.మీ.కు నివసించే జనాభాను 'జనసాంద్రత' అంటారు.

$$\text{జనసాంద్రత} = \frac{\text{మొత్తం జనాభా}}{\text{మొత్తం విస్తీర్ణం}}$$

- అధిక జనసాంద్రత గల రాష్ట్రాలు

1. బీహార్ 1106
2. పశ్చిమ బెంగాల్ 1028
3. కేరళ 860

- అల్ప జనసాంద్రత గల రాష్ట్రాలు

1. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ 17
2. మిజోరాం 52
3. సిక్కిం 86

- అధిక జనసాంద్రత గల కేం. ప్రాంతాలు

1. ఢిల్లీ 11,320
2. చండీఘర్ 9,258

- అల్పజనసాంద్రత గల కేం. ప్రాంతాలు

1. అండమాన్ నికోబార్ దీవులు 56
2. దాద్రానగర్ హావేలి 700

- అధిక జనసాంద్రత గల జిల్లా

నార్త్ ఈస్ట్ ఢిల్లీ 37,346

- అల్ప – జనసాంద్రత గల జిల్లా

ది బాంగ్ వ్యాలీ (అరుణాచల్ ప్రదేశ్) 1

Child Population (0-6 yrs):

- 2011 జనాభా లెక్కల్లో బాలుర జనాభా : 8.57కోట్లు(13.8% దేశపురుషజనాభాలో)
  బాలికల జనాభా : 7.87 కోట్లు (13.4%)
  బాలబాలికల జనాభా : 16.447 కోట్లు(మొత్తం జనాభాలో 13.6%)
- గ్రామాలలో బాలబాలికల జనాభా :12.13 కోట్లు(గ్రామ జనాభాలో 14.6%)
- పట్టణాల్లో Child Population :4.32 కోట్లు
  (పట్టణ జనాభాలో వీరి శాతం 11.58%)
- అధిక Child Population గల రాష్ట్రాలు
  1. ఉత్తర ప్రదేశ్ 3.079 కోట్లు
  2. బీహార్ 1.91 కోట్లు
  3. మహారాష్ట్ర 1.33 కోట్లు
- తక్కువ Child Population గల రాష్ట్రాలు
  1. సిక్కిం 64,111
  2. గోవా 1.44 లక్షలు
  3. మిజోరం 1.68 లక్షలు
- Child Population అధికంగా గల కేంద్ర ప్రాంతాలు
  1. ఢిల్లీ 20.12 లక్షలు
  2. పాండిచ్చేరి 1.32 లక్షలు
  3. ఛండీగర్ 1.19 లక్షలు
- Child Population అల్పంగా గల కేం. ప్రాంతాలు
  1. లక్షదీవులు 7,255
  2. డామన్ డయ్యూ 26,934
- అధిక పిల్లల జనాభా శాతం గల రాష్ట్రాలు
  1. మేఘాలయా 19.2
  2. బీహార్ 18.4
  3. జార్ఖండ్ 16.3

SATYA IAS ACADEMY

- అల్ప పిల్లల జనాభా శాతం గల రాష్ట్రాలు

  1. గోవా 9.9
  2. తమిళనాడు 10.3
  3. కేరళ 10.4

- అధిక శాతం గల కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు

  1. దాద్రానగర్ హావేలి 14.8
  2. ఢిల్లీ 12
  3. చండీగర్ 11.3

- అల్ప శాతంగల కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు

  1. పాండిచ్చేరి 10.6
  2. అండమాన్ నికోబార్ దీవులు 10.7
  3. డామన్ డయ్యూ 11.1

జనాభా విధానము (Population Policy):

- కుటుంబ నియంత్రణా కార్యక్రమంను అధికారికంగా అమలు చేసిన తొలిదేశం – భారతదేశం (1952). దీని సందేశం 'అవకాశం బట్టి పిల్లలు అనికాక అవసరంబట్టి పిల్లలు'
- మొదటి ప్రణాళికలో కుటుంబ నియంత్రణకు 65 లక్షలు కేటాయించారు.
- 1950వ దశకంలో కుటుంబ నియంత్రణా కార్యక్రమాన్ని దేశంలో కొన్ని ప్రధాన ప్రాంతాలకు పరిమితం చేసెను. అందుకే దీన్ని "Clinical Approach" అందురు.
- 1960వ దశకం (3వ ప్రణాలిక)లో మరికొన్ని ప్రాంతాలకు విస్తరించి "Extension Approach"గా అమలుపరిచెను.
- ప్రజలు తమకు నచ్చిన కుటుంబ నియంత్రణ విధానాన్ని ఎంపికచేసుకునే అవకాశం కల్పిస్తూ వాణిజ్య వస్తువులు విక్రయించే దుకాణాల ద్వారా గర్భనిరోధక సాధనాలను పంపిణీ చేశారు. దీనినే "Café-Teria Approach" అంటారు.
- 1966లో పూర్తిస్థాయి కుటుంబ నియంత్రణాశాఖ ఏర్పాటు చేశారు.
- మొదటి 'జాతీయ జనాభా విధానం – 1976'

- దీనిలో 15 నుండి 18కి బాలికల వివాహ వయస్సును, 18 నుండి 21కి బాలుర వివాహవయస్సును పెంచెను.
- 8వ ప్రణాళికలో తొలిసారిగా జనాభా పెరుగుదల రేటును తగ్గించుట ఒక ప్రధాన లక్ష్యంగా నిర్దేశించారు.
- వికేంద్రీకృత కుటుంబ నియంత్రణా కార్యక్రమం అమలు చేశారు.
- ఎం.ఎస్.స్వామినాథన్ కమిటీ సిఫారసులపై (2వసారి) 'జాతీయ జనాభా విధానం – 2000' ప్రకటించారు.
- ప్రజల అవసరాలకు అనుగుణంగా కుటుంబ నియంత్రణా సాధనాలందించుట, ఆరోగ్య అవస్థాపనా సౌకర్యాల కల్పన స్వల్పకాలిక లక్ష్యం.
- సంతానోత్పత్తి రేటు తగ్గించడం మధ్యకాలిక లక్ష్యం.
- 2045 నాటికి జనాభాను స్థిరీకరించడం దీర్ఘకాలిక లక్ష్యం.

WPR – Workforce Participaion Rate:

- మొత్తం జనాభాలో పనిచేసే జనాభాను తెలియజేసేది W.P.R
- భారత్ లో 1981 నుండి ఈ WPR పెరుగుతూ వస్తోంది.

W.P.R	
1981	36.7%
1991	37.7%
2001	39.1%
2011	39.8%

- 2011 నాటికి భారత W.P.R 39.8% కి చేరింది.
- ప్రధాన & ఉపాంత పనివారు :

  సం॥నకు 183 రోజులు అంతకంటే ఎక్కువ ఆర్థిక కార్యకలాపాల్లో పాల్గొంటే వారు 'ప్రధాన పనివారు' 183 రోజుల కంటే తక్కువ రోజులు పాల్గొంటే వారు 'ఉపాంత పనివారు'

- CENSUS – 2011లో ప్రధాన పనివారు 75.2%, ఉపాంత పనివారు 24.8%. అయితే మొత్తం పనివారిలో ప్రధాన పనివారి శాతం తగ్గుతూ వస్తోంది. వృద్ధిరేటు కూడా Main Workers(ప్రధాన పనివారు) కంటే Marginal Workers (ఉపాంత పనివారు) లోనే అధికంగా ఉన్నది.
- గ్రామీణ & పట్టణ ప్రాంతాల్లో పనివారు:

గ్రామాల్లో W.P.R. అధికం (41.8%) కాగా, పట్టణాల్లో W.P.R. 35.2% మాత్రమే

1. Population	121.06Cr	
2. Non-workers	72.88Cr	
3. Workers	48.17Cr	(39.8%)
a) Main Workers		(75.2%)
b) Marginal Workers		(24.8%)
1. Cultivators	11.87	(24.6%)
2. Agriculture Labour	14.43	(30.0%)
3. Household Workers	1.83	(3.8%)
4. Other Workers	20.04	(41.6%)

SATYA IAS ACADEMY

- అధిక WPR గల రాష్ట్రాలు

1. హిమచల్ ప్రదేశ్	51.9%
2. సిక్కిం	50.5%
3. నాగాలాండ్	49.2%

- అల్ప WPR గల రాష్ట్రాలు

1. ఉత్తర ప్రదేశ్	32.9%
2. బీహార్	33.4%
3. జమ్ము కాశ్మీర్	34.5%

❖ **మహిళల్లో WPR Ranking:**

- అధిక WPR గల రాష్ట్రాలు

1. హిమాచల్ ప్రదేశ్	44.8%
2. నాగాలాండ్	44.7%

- అల్ప WPR గల రాష్ట్రాలు

  1. పంజాబ్ 13.9

★★★★★